

Un mileniu de istorie pe valea Secaşului, sec. III–XIII

--Rezumat--

Cuvinte cheie: Perioada migrațiilor, morminte gepide, Evul Mediu timpuriu, cercetare preventivă; aşezare medievală, Miercurea Sibiului IV; ceramică, cuptor, locuință, groapă, monedă maghiară, pinteni, brăţară din bronz, stelă funerară romană, cute, greutăți, arme și podoabe din metal.

Aşezarea cercetată arheologic în nordul oraşului Miercurea Sibiului, reprezintă punctul de interes central al prezentei analize arheologice și face parte dintr-un sit mai mare, numit convențional MS IV. Aici, un colectiv de arheologi a efectuat cercetarea ce prezintă caracteristici din diferite perioade istorice (perioada bronzului mijlociu, cultura Wietenberg; perioada bronzului târziu, cultura Noua; cea de a doua perioadă a fierului, Latène Mijlociu, cu două faze de locuire; perioada migrațiilor și Evul Mediu timpuriu).

Din punct de vedere geografic, sit-ul MS IV este situat în județul Sibiu, pe Valea Secaşului, într-o zonă temperată, favorabilă locuirii umane în toate timpurile istorice. Mai mult decât atât, zona dispune de izvoare de apă minerală și depozite de sare, bogății subterane care au fost exploatate încă din cele mai vechi timpuri și au fost apreciate de către toate comunitățile umane care au întemeiat aşezări în acest areal.

Această zonă, atât de bogată în mărturii istorice și arheologice, a atras în mod evident atenția cercetătorilor încă din secolul al XIX-lea, când s-au făcut primele referințe ale descoperirilor arheologice, urmate de cercetarea documentelor de arhivă, a probelor lingvistice și a monumentelor arhitectonice. Mai multe programe de evaluare și cercetări arheologice au fost efectuate de mai mulți cercetători din Sibiu în a doua jumătate a secolului XX, pentru ca, după anul 2000, să apară repertoriul arheologic al județului. Cu toate acestea, numai după evaluări de teren și primele tranșee de testare ale diagnosticului arheologic pentru proiectul autostrăzii A1, cinci zone au fost identificate ca fiind cu potențial arheologic în jurul localității Miercurea Sibiului (MS). Site-urile identificate au fost numerotate de la 1 la 5, de la vest spre est, urmând traseul autostrăzii. Acest studiu se referă la descoperirile de pe sit-ul arheologic intitulat MS IV, în special pentru descoperirile atribuite secolelor III-XIII.

Cercetarea arheologică preventivă a avut loc pe parcursul anului 2012. Într-o primă etapă a cercetării au fost trasate secțiunii transversale pentru a se observa extinderea reală a sit-ului și pentru a se realiza stratigrafia generală a acestuia. Procedura a fost urmată de identificarea complexelor arheologice și de cercetarea întregii zone. Prin această procedură mai mult de 900 de complexe arheologice au identificate și cercetate în aşezarea. Printre acestea se numără case parțial adâncite cu un plan aproape pătrat, dreptunghiular, cu cuptoare de piatră (cea mai mare parte situate colțul de nord al locuinței) și, în unele cazuri, cu cuptoare de uz casnic sau vetre pentru încălzit; cuptoare de ars ceramică; gropi cu diferite scopuri și unele urme de structuri de suprafață. Cercetarea acestor complexe a furnizat o cantitate mare de obiecte arheologice, constând în ceramică: vase borcan și căldări de lut. Unii dintre ei au fost ornamentate cu seturi de linii și de impresii drepte sau ondulate realizate cu bețișorul. Unele dintre acestea prezintă, de asemenea, pe suprafața lor semne sau mărci ale olarului.

Având în vedere volumul ridicat al artefactelor descoperite în ultimii ani în cadrul săpăturilor preventive de salvare întreprinse cu ocazia construcției tronsonului de autostradă Orăștie-Sibiu este absolut necesară realizarea unui studiu cuprinzător, dedicat locuirii pe valea Secașului, un prim demers în acest sens fiind realizat deja. Poate cel mai de renume cercetător al acestor epoci istorice, K. Horedt, sublinia, cu mai bine de cincizeci de ani în urmă, necesitate unor direcții de studiu ca: cercetarea periodicelor antice târzii, începutul epocii migrațiilor, perioada gepidă, cercetarea epocii avare și slave, începutul pătrunderii maghiarilor în Transilvania, demersuri semnificative s-au făcut în ultimul timp, dar avem toată convingerea că noile date vor aprinde și mai mult interesul specialiștilor.

Materialele inedite prezentate în această lucrare se găsesc în depozitele Muzeului Național Brukenthal, fapt care mi-a facilitat accesul la ele. Pe lângă artefactele în sine, muzeul deține și întreaga documentație de șantier ale colegilor care au participat la săpături (fotografii, planuri, desene, planuri topografice, fișe de complex, fișe de obiect, caiete de șantier) care au reprezentat o sursă excelentă pentru realizarea unei prezentări cât mai concrete a situației din teren a așezării propuse spre studiu.

Astfel, o primă fază în elaborarea lucrării a reprezentat-o colectarea tuturor informațiilor disponibile de pe șantier. Apoi am organizat fotografiile de șantier într-un sistem care să permită accesul ușor la informații realizând un folder dedicat cercetării, iar apoi sub-foldere care conțin denumirea fiecărui complex și informațiile cu privire la acesta din toate sursele. În ceea ce privește desenele de șantier, procesul de transformare în formatul actual a fost unul de lungă durată deoarece marea lor majoritate au fost realizate pe hârtie milimetrică, în cazul celor care au fost trasate pe hârtie de calc procesul a fost oarecum mai rapid, astfel pentru a fi transpuse în format digital toate liniile au fost trasate manual și aduse la scala potrivită în programul CorelDRAW. Un alt aspect de o deosebită importanță a fost reprezentat de spălarea materialului ceramic, metalic și restaurarea pieselor care au necesitat acest lucru. În urma acestui proces am fotografiat și desenat toate obiectele prezente în această lucrare, folosind pentru îmbinarea fotografiilor cu desenele același program amintit.

Pentru a înțelege cât mai bine factorii care au determinat locuirea de-a lungul istoriei la *Miercurea Sibiului IV* am decis să încep lucrarea prin prezentarea mediului fizico-geografic al zonei, factor întotdeauna determinant în stabilirea locului prielnic pentru întemeierea unei așezări. În același timp am considerat absolut necesară și realizarea unui cadru istoric al cercetărilor întreprinse în zona respectivă până în anul 2012.

Apoi am trecut desigur la prezentarea descoperirilor realizate pe acest sit într-o manieră care nu urmează neapărat un tipar clasic în care imaginile sunt prezentate sub forma unor anexe. Am hotărât să îmi prezint lucrarea în acest fel deoarece întotdeauna am găsit că îmi este mai ușor să asociez imaginile cu textele când le aveam una lângă cealaltă. Prezentare descoperirilor a fost făcută pe două principale categorii: în primul rând pe considerente arhitecturale, iar în al doilea rând pe baza unor descoperiri de materiale pe care noi le-am considerat esențiale pentru acest sit.

În lucrarea de față am încercat să tratăm cât mai cuprinzător posibil ultimele două orizonturi culturale menționate, dar și unele materiale/complexe care au menținut vie existența ocupației romane a acestor teritorii precum și perioada care i-a urmat. Astfel au fost identificate 282 de complexe care aparțin perioadei medievale și 3 complexe care pot fi atribuite perioadei populațiilor migratoare, și anume gepizilor. La toate acestea se adaugă și un număr de 48 de complexe care nu au putut fi atribuite clar unui orizont cultural, foarte probabil parte dintre acestea pot fi încadrate în evul mediu. Datorită timpului relativ scurt

pentru îndeplinirea obiectivelor propuse am decis să selectăm doar acele complexe care ne-au stârnit interesul prin materialele descoperite, dar mai ales prin contextul clar prezentat. Din acest punct de vedere admitem că unele interpretări ar putea fi considerate drept subiective. Cu toate acestea noi am propus un sistem de încadrarea a complexelor arheologice după cum urmează. Astfel pentru prezenta lucrare au fost identificate un număr de 36 de complexe care pot fi considerate locuințe cu sisteme de încălzire, 11 complexe considerate locuințe fără sisteme de încălzire sau anexe gospodărești, 1 biserică, 12 cuptoare, 12 gropi de stâlp, 12 gropi de provizii, 2 gropi simple, un gard, pe lângă acestea am decis să prezentăm și o serie de obiecte care întregesc imaginea asupra populației care a stăpânit aceste teritorii în trecut prin cele 7 complexe analizate, deși nu aveau un context temporar foarte clar, la care s-au adăugat cele 3 morminte din perioada migrațiilor. În unele cazuri o încadrare într-un tip sau altul a complexelor arheologice cercetate a fost mult îngreunată de lucrările agricole care au distrus complet partea superioară a acestora, pe lângă acest factor decisiv de cele mai multe ori, mai putem adăuga și faptul că multe dintre aceste amenajări de locuit au fost superficiale încă din momentul ridicării lor.

Descoperirile de morminte gepide de la Miercurea Sibiului IV vin în completarea celor de la Miercurea Sibiului-Petriș. Deși similitudinile în ceea ce privește ritualul de înmormântare dintre cele două așezări sunt foarte mari: forma complexelor arheologice este dreptunghiulară cu colțuri rotunjite și arcuită la cap; orientarea mormintelor este: SSV-NNE; lungimea aproximativ egală, defunctul este așezat pe spate, cu mâinile întinse pe lângă corp și cu privirea spre răsărit; nu putem să nu observăm că descoperirile de la MS IV sunt oarecum mai puțin importante datorită inventarului funerar mai sărăcăcios, în special prin lipsa unor obiecte de aur, deși există analogii între mărgelile de sticlă și pieptenele descoperite în cele două situri arheologice. Astfel punctul de vedere exprimat în trecut de colectivul de la Miercurea Sibiului-Petriș conform căruia persoanele înmormântate acolo aveau un statut social mai ridicat, în comparație cu restul populația de pe cursul Secașului pare să fie unul valid. Cu toate acestea, descoperirile de la MS IV sunt de o importanță științifică ridicată deoarece completează tabloul descoperirilor aparținând populației germanice târzii (jumătatea sec. VI - începutul sec. VII) din Transilvania, susținând tot mai mult ideea existenței în zonă a unui centru de putere în zona Secașului, care, după cum am arătat în capitolul legat de cadrul geografic, întrunește una dintre condițiile esențiale în apariția acestor popoare și anume prezența depozitelor de sare. Acest centru de putere s-ar alătură desigur celor cunoscute deja de la Bratei, Morești, Alba Iulia sau Fântânele.

Problemele impuse de extinderea statului maghiar și organizarea militară a frontierei acestuia în Transilvania secolelor X-XII au fost intens dezbătute, atât de cercetători maghiari, cât și de cercetători români, bazându-se în special pe toponimele istorice și diverse încercări de corelare a acestora cu mărturiile arheologice. Extindere statului medieval maghiar a marcat profund Transilvania în secolul XII.

Disponerea complexelor cercetate la MS IV nu ne indică neapărat o organizare sistematică a așezării, vorbim aici încă de o organizare „în cuiburi” care formează cercuri în jurul casei „căpeteniei” cel mai probabil. Cu toate acestea, este un complex care iese în evidență în planul descoperirilor, și anume biserica rotundă (C₁₃₇-C₁₃₈), în jurul căreia avem mai multe puncte „albe”, în care nu s-au descoperit alte rămășițe ale trecutului. Acest lucru este interesant deoarece nu se mai repetă în nici o altă situație, indiferent de perioada în care pot fi încadrate complexele de la MSIV. În același timp acest complex prezintă niște

caracteristici deosebit în principal prin mărimea supradimensională în comparație cu restul descoperirilor, dar și prin puținele, dar spectaculoasele obiecte descoperite în complex.

Casele de locuit sunt alternate de anexe gospodărești, cuptoare de ars ceramica, gropi menajere, ceea ce ne indică faptul că oamenii și-au dorit să locuiască în imediata apropiere a spațiilor în care își desfășurau activitatea zilnică, fapt de la sine înțeles mai ales în cazul unor condiții meteorologice prielnice. Complexele atribuite gropilor de pari, gropilor simple, a șanțului și vetrelor de foc fără o legătură evidentă cu locuințele cercetate, anexele gospodărești și ne indică faptul că avem de a face cu niște construcții cu funcționalitate sezonieră, de exemplu vara nu era necesară încălzirea locuinței, mai mult ar putea fi un impediment să folosești cuptorul din ea. Din acest punct de vedere subscriem părerii conform căreia este probabilă o locuire în corturi sau iurte în paralel cu locuirea în locuințe adâncite cu cuptor de piatră, mai ales pe timpul verii.

Au fost cercetate 36 de complexe considerate locuințe cu sisteme de încălzit, care la rândul lor au fost împărțite în mai multe sub-categorii în funcție de caracteristicile prezente: locuințe cu instalații de încălzire din piatră (pietrare), locuințe cu sobe de încălzit (pietrar) și cuptoare de gătit, iar ultima sub-categorie este legată de locuințele cu cuptoare de gătit. Prin analizarea acestor complexe s-a urmărit în primul rând modul în care a fost realizată construcția, materiale de construcție utilizate, utilitatea construcției, eventuale materiale speciale descoperite, încadrare cronologică, suprafața complexului, forma, practic orice element care ne-ar putea duce la o înțelegere mai cuprinzătoare asupra perioadei cercetate.

Descoperirile de la situl arheologic Miercurea Sibiului IV ne arată că așezarea a fost abandonată treptat de populație, dar într-un mod pașnic. Nu avem dovezi ale unei catastrofe naturale sau de ordin geo-politic care să fi lovit comunitatea, dacă admitem că principalul rol al populației în zonă era unul de apărare a frontierei, atunci este foarte probabil ca mutarea să fi survenit datorită mutării liniei de apărare. Marea majoritate a ceramicii descoperite este păstrată fragmentar și nu au fost descoperite mari cantități în locuințe, ele au fost descoperite în gropile menajere. În ceea ce privește analiza materialului ceramic analogiile cu așezare de la Miercurea Sibiului-Băi (MSI) și Bratei sunt evidente, ceea ce ne indică o încadrare cronologică asemănătoare. Materialele deosebit recuperate din așezare sunt rare. Majoritatea uneltelor descoperite sunt într-o stare avansată de degradare, desigur că în acest sens și timpul și-a lăsat amprenta, dar având în vedere că nu s-au descoperit decât puține piese de metal care să ne permită măcar recunoașterea uneltei în sine putem să considerăm că piesele recuperate sunt mai degrabă rebuturi, cu excepțiile de rigoare desigur, care nu mai erau folosite în momentul în care așezarea a fost părăsită, astfel au fost abandonate.

În ceea ce privește principalele ocupații ale oamenilor din comunitatea de la Miercurea Sibiului IV putem să concludem că aceștia erau călăreți, dat fiind numărul de 6 pinteni descoperiți în așezare, completați de piesele de harnașament prezentate. Această activitate se pretează foarte bine la activitatea de creștere a vitelor, din nefericire în stadiul actual al cercetărilor, materialul osteologic nefiind cercetat, este greu să susținem această teorie. O altă activitate specifică unor populații de călăreți este reprezentată și de sarcinile defensive pe care membrii așezării probabil le aveau. Această presupunere este argumentată și de numărul mare, în comparație cu restul obiectelor de metal recuperate, atribuite unor lame de cuțit, dar și de vârful de suliță descoperit. O altă activitate pe care oamenii din comunitate o aveau cu siguranță este legată de cultivarea pământului, argumentată de prezența secerilor și cutelor, dar și de pescuit, argumentată de descoperirea unei greutăți de năvod și de prezența unui curs de apă care străbătea așezare pe lângă apropierea de cursul Secașului. În același timp, în

comunitate cu siguranță se practica țesutul, datorită greutatea care aparțin unui război de țesut, dar și celorlalte greutăți de aceeași factură descoperite. Aceste descoperiri ne duc cu gândul asupra unei populații sedentare la în așezare, ipoteză argumentată și de prezența atelierelor de olar evolute, sau de prezența unor anexe gospodărești, vetre care erau utilizat utilizate doar în anumite perioade ale anului. Astfel, prin descoperirile realizate, împreună cu mediul înconjurător cu clima blândă, prezența sării în apropiere, vegetația și fauna diversă, solul de altitudine se întrunesc toți factorii necesari pentru întemeierea unei localități și pentru a practica agricultura, creșterea animalelor, vânătoarea și pescuitul.

Pe cea mai veche hartă a Transilvaniei (1532-1539), în apropierea zonei de interes pentru lucrarea noastră există un simbol grafic care desemnează o ruină și un șir de pădure, întreaga zonă fiind numită "Țara din fața pădurii". Această ruină a determinat denumirea locului "Biserica Alba", "Alba Eclesia - Weisskirch - Albele" în toponimia germană și română pe mai multe hărți militare istorice (1769-1773, 1806-1869, 1869-1887, 1910 și 1916). În același timp, șirul de pădure apare pe toate aceste hărți în asociere cu toponime care amintesc de o "pădure de apărare". În mod evident această graniță naturală trebuia să fie apărată și prin intermediul unor așezări, astfel secuii au fost colonizați în sistemul prisăcilor, premergător colonizării săsești. Liniile defensive erau susținute de grupuri de țărani cu atribuții militare, de obicei secui. Interesant este că acolo unde în trecut au fost secuii acest lucru a rămas întipărit în memoria colectivă prin hidronimia și toponimia locului, situație întâlnită și în cazul râului Secaș, *Zekesch*, *Zekeschdorf*. Aceste grupuri de apărători ai frontierei s-au mutat într-un mod organizat, la mijlocul secolului al 12-lea în estul Transilvaniei, pe noua aliniere a frontierei regatului ungar, în timp ce în locul lor a fost luat de saxonii care s-au stabilit în Transilvania, care s-au pus în slujirea, apărarea și susținerea coroanei.

Limita superioară din punct de vedere cronologic a așezării de la Miercurea Sibiului IV este dată de descoperirea pintenilor, a brățării de bronz, monedei medievale a lui Bela al III-lea, a tipului de locuințe analizat, dar și de ceramica analizată. Putem afirma cu siguranță că așezarea medievală cercetată de noi are limita cronologică superioară între secolele XII-XIII d.Hr.

În aceste condiții putem lua în calcul o posibilă apartenență a prezentei așezări medievale la un sistem cu atribuții defensive, mai ales că în imediata apropiere au mai fost descoperite trei așezări (MSI publicat deja, MS II și MSV) dispuse în linie de la V spre E. Desigur informațiile vor putea fi completate după analiza celorlalte două situri arheologice.

Cuprins

Cuvânt înainte	3
CAPITOLUL I.....	5
Mediul fizico-geografic	5
I.1. Poziționare și localizare geografică	5
I.2. Limitele geografice	5
I.3. Geneza și petrografia	7
I.4. Relieful.....	7
I.5. Hidrografia.....	8
I.6. Clima.....	9
I.7. Vegetația și fauna.....	9
CAPITOLUL II.....	11
Istoricul cercetărilor.....	11
II.1. Primele cercetări arheologice în aria localității Miercurea Sibiului.....	11
II.2. Situri mai nou sau mai vechi cercetate cu stratigrafie complexă	12
II.2.1. Punctul <i>Albele Băi/Albele</i>	12
II.2.2. Punctul <i>Miercurea Sibiului I / Miercurea Băi – Cunța</i>	13
II.2.3. Punctul <i>Valea Gârbovei / Miercurea Sibiului II</i>	13
II.2.4. Punctul <i>Miercurea Sibiului III</i>	13
II.2.5. Punctul <i>Miercurea Sibiului V</i>	13
II.2.6. Punctul <i>Petriș</i>	14
II.2.7. Punctul <i>Luncă (Pustia)</i>	15
II.2.8. Punctul <i>Gară</i>	15
II.2.9. Punctul <i>Gura Văii</i>	16
II.3. Vestigii romane.....	16
II.3.1. Punctul La Mălăiești	16
II.3.2. Punctul Apoldu de Sus, zona stației CFR	16
II.3.3. Mormânt de înhumăție	16
II.4. Vestigii medievale	16
II.5. Descoperiri monetare.....	17
II.6. Alte descoperiri întâmplătoare.....	17
II.7. Cartografia istorică în zona cercetată arheologic	17
II.7.1. Harta <i>Corographia Tranylvaniae Sybembürgen</i> (1532, 1539).....	17
II.7.2. Ridicarea Iozefină (1763-1787)	18
II.7.3. Ridicarea Franciscană (1806-1869).....	18
II.7.4. Ridicarea Francescană-Iozefină (1869-1887)	19
II.7.5. Alte hărți	19
II.8. Toponimia istorică.....	21
II.9. Hidronimia istorică	21
CAPITOLUL III	22
Cercetarea arheologică preventivă de la <i>Miercurea Sibiului IV</i>	22
III.1. Tehnici și metode arheologice utilizate la situl <i>Miercurea Sibiului IV</i>	22
III.2. Stratigrafia sitului arheologic <i>Miercurea Sibiului IV</i>	23
III.3. Descoperirile arheologice de la situl <i>Miercurea Sibiului IV</i>	25
CAPITOLUL IV	33
Descoperirile de la situl arheologic <i>Miercurea Sibiului IV</i>	33
1. Locuințe cu sisteme de încălzire	33
1.A. Locuințe cu instalații de încălzire din piatră	33
1.B. Locuințe cu sobe de încălzit (pietrar) și cuptoare de gătit.....	101
1.C. Locuințe cu cuptoare de gătit.....	120

2.D. Locuințe fără sisteme de încălzire/anexe gospodărești	134
3. Biserica rotundă.....	149
4. Alte descoperiri	154
4.1. Cuptoare	154
4.2. Gropi de stâlp	169
4.3. Gropi de provizii	180
4.4. Gropi simple	192
4.5. Gardul comunității – foto 384-389.....	194
5. Studii de caz	195
5.1. Stela funerară romană.	195
5.2. Monedă.....	197
5.3. Pintenii din așezarea medievală de la <i>Miercurea Sibiului IV</i>	198
5.4. Brățara din bronz.	205
5.5. Alte obiecte, arme și podoabe din metal.....	207
5.6. Cute și greutateți.	212
5.7. Mormintele din perioada migrațiilor	214
Concluzii	220
Ilustrație.....	231
Lista abrevierilor bibliografice	254
Bibliografie	255